

Marmara ve Ege Denizlerinde Bazı İstmus (Kıstak) Kıyı Yapılarının Özellikleri ve Tarihçesi

Morphological Features and History of Some Isthmuses in the Marmara and Aegean Seas

Levent EREL, Namık ÇAĞATAY

İTÜ-EMCOL (Doğu Akdeniz Deniz ve Göl Araştırmaları Merkezi), cagatay@itu.edu.tr

ÖZ

İstmus, Akdeniz Havzasına özgü morfolojik kıyı şeklidir. Türkçe en uygun karşılığı ‘kıstak’ tır. Çoğunlukla ‘tombolo = kıyı oku’ na eş anlamlı olarak kullanılır. Yarım adaları, adaları anakaraya, ya da adaları birbirine bağlayan doğal setlere, sığ alanlara verilen isimdir. İstmus oluşumunda, litolojinin pek önemi yoktur. Deniz akıntılarının beslediği kıyı okları, tektonizmanın eseri grabenler, aşınım yüzeyleri, akarsuların, sellerin oluşturduğu vadiler, yarıntılar istmusları meydana getirirler.

Tarihi çağlarda yaygın olanı, istmuslarda açılan kanallarla komşu denizlerin birbirine bağlanmasıdır. Bu masraflı ve yorucu işlemdir. Açılan kanal deniz trafiğini kolaylaştırmakta, ticaret canlanmaktadır. Dolayısıyla eski çağlardan beri önemli liman – kentlerin kuruluş yeri olmuşlardır. Holosende en fazla değişime uğramış kıyı alanlarının başında istmuslar gelir. Buradaki topografya değişiminde, doğal etkenlerinde önemli payı vardır. Depremler, tektonik yükselme, eustatik deniz seviyesi değişimleri, akarsu taşkınları, dalgalar, kıyı boyu akıntıları ve tsunami kıstaklarda kaçınılmaz doğa olaylarıdır. Bu çalışmada Ege denizinde Korinth, İstanköy Adası ile Türkiye kıyılarından Datça Yarımadası ile Marmara Denizindeki Kyzikos (Belkıs) istmusları ele alınarak değerlendirilecektir.

Pelepones Yarımadası’ nı Yunanistan anakarasına birleştiren dar kıstak, buradaki ünlü Korinthos kentinin adını taşır. Kıstak ilk çağdan beri Adriyatik Denizinden Ege’ ye yönelen ticaret yolu güzergahında bulunmaktadır. Tüm yarımadayı dönmeyi göze alamayan gemiler kıstakta mallarına aktarma yapıyorlardı. Ege’ nin genişlemeli ana fay sistemi üzerinde kurulmuş Korintos, bir çok yıkıcı depremle sarsılmasına karşın terk edilmemiş, en son 1858 büyük depremi sonrasında yer değiştirmiştir.

Ege’ de diğer bir kıstak İstanköy adasının doğusundadır. Burada eski merkez adanın doğu kesimindeki istmus üzerinde kuruluydu. M.Ö. 4. yüzyıl ortasındaki deprem ve muhtemelen tsunami sonrasında harabeye dönüşmüş, adanın Anadolu’ ya bakan batı ucunda bugünkü merkez kurulmuştur.

Güneybatı Anadolu kıyısından Ege’ ye uzanan datça yarımadasının orta kesiminde, karakteristik bir istmus vardır. Buradaki ilçe merkezine komşu antik kent M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında depremle birlikte akarsu taşkını sonucu hem zarar görmüş hem de limanlarını kaybederek sönükleşmiştir. Yarımada ucundaki Knidos (Tekirburnu), yeni merkez olarak devreye girmiştir.

Marmara Denizi’ nin güney kıyısındaki Kyzikos (Belkıs) İlk Çağda son derece zengin bir kentti. Kapıdağ Yarımadasının kıstağında yer alıyordu. İstmusda açılan kanaldan yararlanılarak diğer tarafa geçiliyor, yarımada tehlikelerle dolu sarp kıyıları dolaşılmıyordu. Kyzikos Kuzey Anadolu Fayının orta kolundaki depremlerden defalarca hasar görmüş, stratejik öneminden dolayı canlılığını koruyabilmişti. Burada olumsuz etki yapan rüzgar ve kıyı akıntılarının taşıdığı hareketli kıyı kumullarıdır. Bütün çabalara rağmen kentin can damarı olan kanal ve limanlar dolarak kullanılmaz duruma gelmiştir. Terkedilerek savunmasız kalan kent Belkıs harabelerine dönüşmüştür.

Anahtar kelimeler: İstmus, Marmara Denizi, Ege Denizi, Kyzikos, Korinthos, Datça

ABSTRACT

Isthmus is a narrow strip or neck of land, bordered on both sides by water, that connects two large land areas, or an island and a peninsula to the mainland. It is a characteristic morphological feature of the Mediterranean

coasts. The term isthmus is often used synonymously with tombolo. The offshore hill, or peninsula, bends the incoming waves around it so that their energy sweeps sand onto the tombolo from both sides. Isthmuses are sometimes marked by the presence of a graben, erosional feature, or by a river valley. Lithology is not an important element in their formation.

During the historical periods, isthmuses have been dug as canals to connect the neighbouring seas for maritime transportation. They have therefore been the location of ports and cities important for trade since the ancient times. Because of their special location, isthmuses have been susceptible during the Holocene to earthquakes, eustatic sea level changes, tectonic uplift, river floods, tsunamis, longshore currents and wave activity. In this study we concentrate on the Korinth, İstanköy and Datça isthmuses in the Aegean Sea and the Kyzikos (Belkıs) isthmus in the Marmara Sea.

The the Peloponnesis peninsula in the south is separated by from the Greek mainland by the narrow Koninthos Isthmus. Since the early ages it has been located on the trade route from the Adriatic to the Aegean region. The goods were being transported on land through the isthmus instead of being transported by the sea around the peninsula. Being located on a extensional active fault system, the Korintos has experienced many destructive earthquakes. Such natural disasters did not lessen its strategic importance, except for a change in the location of the city after the large magnitude earthquake of 1858.

Another isthmus is located to the east of the İstanköy island, where the old city centre was located. It was destroyed by an earthquake and possibly by a tsunami in the middle of the 4th century B.C., and was relocated on its present position in east of the island, facing Anatolia.

In the middle part of the Datça Peninsula extending towards the Aegean Sea, there is a characteristic isthmus. The antic settlement close to the present town was damaged by an earthquake and a flood in the middle of the 4th century B.C., and as a result, lost its significance as a port city. The new town was established in Knidos (Tekirburnu) on the tip of the peninsula as the new settlement.

Kyzikos (Belkıs) on the southern coast of the Marmara Sea, being located on the Kapıdağ isthmus, was an extremely rich town during the early historical period. A canal crossing the isthmus connected both sides of the Kapıdağ Peninsula, providing a convenient sea crossing. Despite frequent damages by the earthquake activity on the middle branch the North Anatolian Fault, Kyzikos continued to be an important port because of its strategic location. The sand transported by wind, waves and currents filled in the canal and the ports in time, and the Kyzikos was deserted to be later transformed into the Belkıs historical remains.

Key words: Isthmus, Marmara Sea, Aegean Sea, Kyzikos, Korinth, Datça Peninsula